

BERETVÁS GÁBOR

ORNITHOPHOBIA

A kifejezést valószínűleg az ebben szenvedők vagy az ezt kezelő orvosok találták ki. Esetleg a sokkal elterjedtebb arachnophobia vagy arachnofóbia (pókiszony) mintájára szabadon kezdte használni a köznyelv a madaraktól való szorongásos betegség megnevezéseként. Orvosi értelemben kevésbé elterjedt kifejezés. A szó ógörög gyökerekre vezethető vissza: az *ornith*, *ornisz* (madár) és a *phobosz* (félelem) szavakra. Magyarul tehát jelentése valahogy így magyarázható: az ornithophobiában szenvedők általában indokolatlanul nagy félelmet éreznek a madarakkal szemben. A félelem tüneteit leginkább a madarak látványa vagy fizikai közelsége váltja ki, de sok esetben már az is elegendő, ha a beteg csak képen vagy sematikus ábrán látja a madarat.

Madárlesen

■ Először is, mikor felkértek ezen esszé megírására, rögtön közöltem szeretett szerkesztőmmel, hogy ornithophobiám van, amit ő úgy értelmezett, hogy bizonyára, mivel iszonyodom a madaraktól, még a szót is képtelen lehetek leírni. Gyorsan felvilágosítottam tévedéséről, és köszönetet mondtam a bennem évek óta verdeső gondolatok tovaengedésének lehetőségéért.

Hol is kezdjem? A viszolygás nem születésemtől fogva tart fogságban. Sőt gyermekként tagja voltam az Országos Madártani Egyesületnek is. Jártam a csapattal a vidéket, külön fog-

A város, ahol ugye
lassan „a madár se jár”,
az otthonom. Ez a fajta
ipari környezet pedig
valószínűleg nemcsak
engem tesz
neurotikussá, hanem
az itt ételment kereső
madarakat is.

lalkozásokon sajátítottam el társaimmal diafilmek segítségével a különböző fajok és alfajok sajátos jegyeit, a gázlómadaraktól a ragadozóig. Emlékszem, kedvencem a jégmadár és a bakcsó volt, de valami miatt a kanalas gém (horribile dictu) csőre is vonzott az idő tájt. A pusztán való madárlesen pedig, ahol a gatyás ölyvek szaporodását elemeztük távcsöveink mögé bújva tisztas távolságból, évekre beégett egy kép, ami nem engedte, hogy elemelkedett formában szívjam magamba Ady *Héja-nászát*. Vidám kis időszak volt. Mondhatni a madarak távoli bálványozása. Itt kaptam meg a *Búvár zsebkönyvek* korának lejártá után Schmidt Egon *Ezer ágán ezer fészek* című könyvét, ami azonban akkorra már mit sem érdekelt.

Aztán történt valami... amiről most nem beszélek.

Azóta nemcsak az élő madaraktól iszonyodom, hanem talán még jobban a halottak látványától: sosem felejttem a téli hóban meglátott első begyen lőtt varjú képét. Ahogy sosem felejttem el azt sem, ahogy elmélázva ráléptem egy halott madárra. Talpam alatt hirtelen puha lett és pár centit emelkedett a talaj. Az akkori teljes kétségbeesés és rémület még most sem csengett le bennem igazán. A legborzalmasabb egyébként pedig a kettő közötti, a verdeső, vergődő madár haláltusájának a látványa. A macskák és kutyák által elejtett és széttépett madarak pedig azóta is határozottan kikészítenek. Mikor kedvenc pulid hódolata jeléül a cipődre engedi szájából az elejtett széncinkét. Legszívesebben levágnád a lábad, olyan idegen lesz. Ilyen ez. Nem könnyű. Mint ahogy a városi galamb szemtelenségének elviselése sem, de ez már csak felnőtt koromban érintett, és korlátozza a szabadságom ma is. Míg gyerek voltam, félték tőlem a madarak, és manapság is, mint látom, a gyerek kergeti, úzi a galambot, azt akarja, hogy felrepüljön. Ezt a gyermeki pressziót a madarak még mindig félik.

A madár mint táplálék

■ Sokan kérdezik egy-egy ilyen kitarulkozás után, hogy akkor ugye nem eszem madarat. Dehogynem! Sőt! Imádom. Nyilván az már egy másfajta struktúra. Vegyük példának a csirkét. Mondjuk megfogni, tapintani nem szeretném, nemhogy a torkát elvágni vagy leforrázni és megkopasztani. Ehhez nagy önmegerőltetésre lenne szükségem. Am a sült csirke (fej, csőr és láb nélkül) már olyan, mintha egy rajzfilmben tálalnák. Semmi madárszerű nincs benne, hús lett belőle, étel. Kívánatos, ínycsiklandó, a vágó tárgya.

Apropó rajzfilmek. Nézzük meg alaposabban, hogyan is találkozik a késő Kádár-kor nagyvárosi gyermeke a madarakkal. A panelben, a telepen nem sűrűn akad madár: „A levegő tele van ólommal, a legyek rég kipusztultak már, madár nem marad meg egy napig sem, csak az ember húzza még, mert neki muszáj” – hogy Surdát, gyerekkorunk kedvencét idézzem a *Forró szél* című jugoszláv filmsorozatból. Vizsgáljuk meg, hogyan is költöznek be a madarak a gyermekek képzeletébe. Milyen előképet közvetített a könyvön kívül a televízióban futó mese, rajzfilm, bábfilm, ifjúsági film, kalandfilm és végül a mozi.

Konzervált világunkban, mikor a televízióknak még nem volt távirányítója, sőt a csatornaváltásra is elégnék mutatkozott, ha hat fokozatot tekert az ember, nem jöttek be, csak a környező szocialista országok hangyás adói. A kép olyan volt, mintha gézen keresztül fényképezték volna, a nyelv idegen és érthetetlen, a műsorváltásték tekintetében pedig nagyon hamar beláthatta még egy gyerek is,

hogy a nyolcvanas évek Magyarországon a lehető legjobb helyen gunnyaszt a képernyő előtt.

Madarak filcből

■ Érdekes már maga a bábfilm kapcsolata a közönséggel. Hiszen bábokkal, báb-előadással a gyerek először a bábszínházban találkozik, illetve különböző vásári multságokon. Itt is leginkább *Paprika Jancsi* vagy a Kemény család által három generáción keresztül is levédett *Vitéz László* figurája volt a közismert. Igaz, hogy ez utóbbit a magyar televízió is sokszor műsorára tűzte, mi több, az esti mese kezdetét jelző tévémaci is maga mellé fektetett egy példányt ebből a figurából. Ám a bábfigurák anyaga, mint azt a bábművészek az előadások után megmutatták, tapintásra fa, illetve filc volt. Már ezzel is valamelyest leleplezve a műfaj életidegen mivoltát. A báb-előadásból fakadó eksztázist így leginkább a főhős háta mögé lopakodó ördögfajzatok váltották ki. De, mint láthattuk, a bábművészet megköveteli a közönség interakcióját, magányos nézőként unalmasabbnak hat a játék. Már csak ezért is némileg az idegenség érzésével megterhelt a bábszínházak televízióra való alkalmazása. Nem véletlenül használja a köznyelv magát a szót is az elemelkedettség, az utánzat, hamisság értelmében. Bábszínházat inkább játszani érdekes, semmint a tévében nézni. Persze igaz lehet, hogy aki már egyszer látott élőben ilyet, vagy játszott bábszínházast, az elő tudja hívni magában az életérzés felszínesebb rétegeit. Továbbá hadd tegyem hozzá, hogy a kádári világ nem a műsorkínálat változatosságáról, sokkal inkább a műsorok ismétléséről szólt, mint már vizsgálódásom elején is utaltam rá. De nézzük meg, milyen madarábrázolások hatottak a szocializmus gyermekeire, válogassunk hát ezen konzervált világ bábfilmes szcénájából.

Már a hatvanas években készült *Futrinka utca* és a *Mazsola és Tádé* is mint ha felvillantott volna madárszereplőket bábfilmes közegükben, azok mégsem hagytak bennem mély nyomot. Karakterük vagy nem volt elég kidolgozott, vagy én nem nőttem még fel az ott felbukkanó szárnyasok érdemi értékeléséhez. A *Mazsola és Tádé* Varjú bácsija csak halványan van meg, mint ahogy a *Futrinka utcában* szereplő papagáj házaspár vagy Tyúkanyó is csak nyomokban villan elő. Szerepük talán nem is volt kiemelkedő a történet főbb vonulatainak szempontjából.

A CsuKás István által kitalált karakterek a *Mirr-Murr, a kandúrban* érdekes módon madarakkal nem igazán vállaltak közösséget. Mint ahogy a Tersánszky Józsi Jenő által egybegyűrt *Misi mókus kalandjaiban* is csak elvétve szerepel szárnyas, de ha már igen, akkor is egy egyedi védett madár, Dániel, az albatrosz, akinek a hátán utazik a címszereplő. Mellesleg Dániel rendkívül művelt karaktert kapott, ám némileg ebből kifolyólag is leckéztető jellemmel bír. Bár tény, hogy a tárgyalt bábfilmsorozat a kisebbségi elnyomás ellen emeli fel a hangját, hiszen Misi mókus a fekete farkú különnc a szociális érzékenységre nevelő mesében. Mégis, segítségére lévő társa, az albatrosz némileg felsőbbrendű magatartást mutat. Ez részint képességének, a repülésnek köszönhető persze. Szintén a fennhéjzás jellemzi *Mekk Elek, az ezermester* papagáját, aki egyfajta cégéres rikkancsként a főhős állandó partnere. Kinézete rémisztő, főleg egy madárfóbiás számára, ám a szakértelem nélküli kókler kifigurázására épülő történetekben mégis egy cinizmusával együtt is pozitív, erényekkel bíró figura jelenik meg. A mesében rejlő nyelvi lelemény, miszerint a kecske eszperente nyelvi stílusban

igyekszik beszélni, kitalálójának, Romhányi Józsefnek az érdeme. Ha már nyelviség, itt vezetődnek be a gyermek nyiladozó értelemébe olyan szavak, mint például a tyúkeszű. A baromfiudvarban játszódnó részben ugyanis nyilván feltűnnek a házi baromfik, de csak a sztereotip férfi-nő kapcsolat bemutatására. Ezzel majd még fogunk foglalkozni a későbbiekben. Tény, hogy a bábfilm világa (például a még nem említett *Süsi, a sárkány*) nem fogadta be túlságosan a szárnyasokat. Ebben az időszakban legalábbis főszerephez nem igazán jutottak.

Madarak a rajzasztalon

■ Nem így a rajzfilmekben. A baromfiudvar, azaz a párkapcsolati és szocializációs problémákat is felvillantó rajzfilmsorozat, a *Kukori és Kotkoda* a korai *Mazsola és Tádét*, illetve a *Futrinka utcát* is jegyző Bálint Ágnes irománya. Emberi tulajdonságokkal felruházott főszereplői azon kívül, hogy egyfolytában perlekednek, azaz házastársi konfliktusokat oldanak meg, abban is emberi gesztusokat mutatnak, hogy a tojást a kakas maga viszi biciklivel, hogy eladja a piacon. Nem megyek bele ennek a képnek a mélyebb elemzésébe. Mint ahogy annak az abszurd megoldásnak a boncolgatásába sem, hogy mit keres Kukoriék hűtőjében egy egész sült csirke. Mindenesre a környezet is meghatározó, ha már madarakról írok, hiszen a szomszédságban egy kacska található, természetesen úszómecénccével, a barát a kopasznyakúként emlegetett vagány kakas, illetve feltűnnek még pulykák és egyéb szárnyasok, mint ahogy a ragadozó ősellenségek is.

Madarak a főbb szereplői a Romhányi és Nepp József által rajzfilmre álmódott *Kérem a következőt!* című rajzfilmsorozatnak is. A bölcs bagoly, Dr. Bubó karaktere köré gyűlik az erdő apraja-nagyja. Az orvosi rendelő tehát a legfőbb helyszín. A nyelvi lelemények megint csak tetten érhetőek a szövegben, hála Romhányinak: már eleve a szereplők neve az állatok latin fajbesorolásából kikövetkeztethető. Itt kivételt képez Sólýom csőrmeister, a rendőr megszemélyesítője. De ez nem csoda, hiszen a kádári Magyarország rendőreit sem igen ismerte az ember névről. Már csak „a magyar ember nem szokott a rendőrrel beszélgetni” elv alapján sem. A szárnyasok (és persze az egyéb stilizált állatok is) inkább a sztereotip tulajdonságok szerint vannak besorolva a munkakörökbe. A bölcs bagoly gyógyít tehát, míg a sólyom körözve a levegőben, körözi a bűnelkövetőket is.

Nyilván a *Mesék Mátyás királyról* című sorozat bevezető képein már eleve megmutatkozik a holló, a mellvértéken, zászlókon és pajzsokon, de heraldikai elemzésekbe nem szívesen megyek bele, hiszen akkor a kétfejű sassal és egyebekkel is kellene bíbelődnöm. Ezek a rajzfilmekben felbukkannak ugyan, és számos érdekes tényre rájöhettünk általuk, de meghagyom őket a felvillantás fázisában. Így teszek az egész estés rajzfilmekkel is, mint a *Vuk*. Bár igaz, hogy itt a realista ábrázolásmódokat érhetjük tetten. Hiszen a címszereplő róka az, ami. Róka mivoltában senki nem kérdőjelezi meg. Nincsenek különösebb emberi tulajdonságai. Mint ahogy a rajzfilmben szereplő bagoly sem akar orvosi környezetben mutatkozni, vagy ahogy a kacsák és más baromfiak is javarészt valóságosan vannak megjelenítve. Kivéve persze azt a jelenet, mikor a libák lerészegednek. Ott, amikor a részeg ember leállatiasodna sokszor, a libák éppen ellenkezőleg, leemberiesednek. Gesztusaik, párbeszédük mindenesetre ezt a kifordított állapotot igyekeznek tükrözni. Persze ha már realizmus és egész estét betöltő történet, akkor ki nem hagyhatom *Vili, a veréb* történetét. Aki a repülni nem tudás fogyatékát igyekszik legyőzni. Azaz a madárság lényegét szeretné igazándiból elsajátítani.

Bár tény, hogy nem a szárnyaival verdesett a *Pom Pom* meséből ismerős Gombóc Artúr sem. A dagadt madár, aki tulajdonképpen a legrealistább szereplőként volt jelen az egyébként abszurdba hajló furfangokkal és leleményekkel megspékelt mesében, leginkább a csokoládék osztályos rendjének kialakításában volt példamutató, és karaktere természetesen a kövér gyerekek mentsváraként is működött egyben. A legszerepeltetettebb mellékszereplő volt a hallucinációkat nem a színek kavalkádjával, hanem amolyan Verne-féle mérnöki nyugalommal ábrázoló rajzfilmsorozatban. Gondoljunk csak a madárvédő golyókapkodóra vagy az órarugó gerincű felpattanóra, esetleg a Festéktüsszentő Hapci Benőre. Sőt a rajzfilmben az önmegsemmisítés szuperbombája is ketyegett. Hiszen a rajzfilm kitalálói nem átalloztak betenni egy úgynevezett Radírpkot is a történetbe.

Ha már a fantázia teljes elszabadulásával kecsegtető meséket vesszük, ne feledkezzünk meg némi szocialista és nyugati importról sem. Mert azokban az időkben ment a tévében a csehszlovák *Varázsceruza* (amit mindig is egy Koh-i-Noor-reklámként fogtam fel) és a nyugatról behozott brit gyártású *Jamie és a csodalámpa*, ami valójában egy gyerekekre hazudott LSD-álom volt. De sajnos egyikben sem bizonyultak emlékezetesnek a madárszereplők.

Ahol igazi madarakkal találkoztunk, sőt még társadalmi valójukban is megjelentek tollas állatok, az a Selma Lagerlöf írásából készült *Nils Holgersson kalandjai* volt. Itt Márton lúd – a névből kikövetkeztethető ugye, hogy milyen rituális halált szánna neki a sors – úgy dönt, hogy ezt nem várja meg, és csatlakozik a vadludak klánjához, amit egy bizonyos bölcs és öreg lúd, Kákalaki akka vezet. Ebben a történetben szinte minden benne foglaltatik, amit a náci ideológiák segítése miatti vezeklés fejében a Konrad Lorenz nevű etológus csak megfigyelt és tudományá tette az évek során. A kívülről jött fehér házilúd társadalmi betagozódása hasonló problematikát piszkál meg, mint Misi mókus a maga rajzfilmjében, azaz a hős mondhatni faja egyik hátrányos megkülönböztetettjévé válik. Illetve csak válna, de azzal a különbséggel, hogy mint a Nobel-díjas viselkedéskutató is bebizonyította, a ludak nagyon fejlett kommunikációs képességekkel és társadalmi érzékenységgel rendelkeznek. (Míg a mókusok talán nem.)

A hangsúly persze nem is a rágszálókon van, bár a történetben nyilván kapunk egy házi hörcsögöt (Pocok), aki nem tud mit kezdeni a szabadság mámorával, ezért inkább minden helyzetben csak retteg. A lényeg viszont abban rejlik, hogy itt, bár megrajzolva ugyan, de mégis madárszerű madarakat kapunk, akiknek leginkább csak a gondolkodása hajaz az emberre. Viselkedésük, összetartásuk azonban példaértékűként van az emberek elé állítva. Mondhatni bizonyos értelemben fejlettebb létformaként vannak jelen a földön, mint rajzolójuk és nézőik.

Körülbelül ezek a megtévesztő premisszák vezetnek el oda az akkori gyerektársadalmat, hogy minden további nélkül a Gyalogkakukk oldalára álljanak, annak a prérifarkással örökkön keringő pávatáncában. Így lesz a felnőtté válás egyik megragadható pillanata, amikor nem egy meglehetősen stupid futómadárnak szurkol az ember, hanem a szellemi szíporkák soha ki nem hunyó tűzhányójának, azaz a Prérifarkasnak. Ha már áttértünk a Warner Bros rajzfilmekre, meg kell említenem, hogy míg a szocialista országok valamiféle társadalmi megvilágításban próbálják értékesíteni a rajzfilmállatkat, azaz felnőttékként értelmezik azokat, addig az Egyesült Államok gyártmányai inkább gyermeki figurákként vannak jelen a képernyőkön. Csőrike, a kis sárga kanári nem nőies tehát, hanem

kislányos allűröket vesz magára. Míg nálunk kotlósok, kakasok, részeg libák vagy kórosan elhízott tapasztalt madarak vannak a középpontba állítva, ott sokkal inkább gyermeki adottságokkal és öltözékkel (legyen az egy masni vagy csokornyakkendő) vannak felruházva a szereplők.

Egy fóbia felnőtté válása

■ Szintén gyermekeknek (is) készült alkotás a *Grant kapitány gyermekeinek szovjet feldolgozása* is. Ott egy hatalmas szárnyfesztávolságú sas az, amelyik elragadja a gyerekszereplőt, és tovaszáll vele a kopár hegyormok között. Ennél félelmetesebb szembesülés egy gyerek számára nem sok akad. Itt már nem számít a kődobálás, a csiszolt köves parittyá vagy az u-szeges csúzli, mint ahogy a légpuska sem. A normális lőfegyver pedig nem gyerek kezébe való, és még a felnőttek is csak katonai engedéllyel tarthatták ez idő tájt. A fantázia világában sincs menedék, marad csupán a tehetetlenség és a kiszolgáltatottság érzése. A félelem fészke ez, hiszen a gyerek itt szembesül azzal, hogy a madár mint komoly ellenfél rákényszerítheti az akaratát. Elragadhatja, esetleg szét is tépheti. A madár úgymond lehet veszélyes ellenség.

Ennek továbbvitt képi megjelenítései az ifjúsági filmekben azok a jelenetek, amikben döggeszélyűk köröznek a vízhiánytól vagy sebesüléstől elalélt szereplők felett. A halál madarai. Példának okáért a jugoszláv koprodukcióban készült *Winnetou*-filmekben. Az értelmetlenség és még messzinek ható halál gondolata ezen félelmekben kulminál csak igazán. Nem pusztán a madártól viszolygunk, hanem magától a haláltól is rettegünk ugyanabban a pillanatban, ugyanolyan ízigen. A lassanként felfogott emberi végesség tehát egy madár képével egyesült ilyenkor. Persze ugyanez a szerepe a kuvíknak is mint halálmadárnak. Vagy ha tetszik, a varjak is nemegyszer tűntek már fel hasonló szerepkörben. Hogy mást ne mondjak, Pasolini mint bölcselkedőt használja a beszélő varjút, *Madarak és madárcák* (más címmel *Madarak és ragadozómadarak*) című filmesszéjében. Itt az ógörög és római mitológiából jól ismert madár jóstehetsége, a transzcendenciával való összeköttetése azonban megszakad, mikor is az emberek, utastársai a film végén felfalják ökelmét.

Ha már fóbiákról van szó és ráadásul madárfóbiáról, akkor kötelező említést tenni Hitchcockról és a *Madarak*ról. Hitchcock minden fóbiában otthon volt, míg a madárfóbiás nem feltétlenül érti pontosan, hogy mit is érez egy arachnofóbiás. Bár némileg szolidáris vele. Hitchcock viszont tökéletesen értette a madaraktól való viszolygás, félelem, rettegés hármasságát, és filmjében nem véletlenül kamatoztatta ezen tudását. A karmok, a csőrök anyaga, hegyessége, élessége és a levegőből jövő támadás kiszámíthatatlansága, váratlansága mind fedik ennek a fóbiának a tartalmát. Igaz, hogy a filmben olyan emberek találkoznak az efféle agresszivitással, akiknek semmiféle különleges fenntartásuk nem volt még a madarakkal szemben. Mégis elképzelhetőnek tartom, hogy ez az alkotás olyan mély nyomot bír hagyni az azonosulás fázisán át, hogy egy egyszerű nézőből is minden további nélkül válhat a film végére madárfóbiás.

Van persze az efféle pszichés játszadózásnak egy inverz változata is. Alan Parker *Madárka* című opusza mintha azon igyekezne, hogy visszaépítse azt, amit Hitchcock lerombolt. A filmbéli főszereplő ugyanis annyira vágyik a madárlét után, hogy szép lassan azonosul vágya tárgyával, és képzeletében madárrá válik. Itt nem csupán a repülés szabadsága utáni vágy az indok, nem egy dai-

daloszi történetbe csöppenünk csupán, hanem a háborús borzalmak poklán át vezet ide az út. A lelkes autodidakta ornitológus és kísérletező feltaláló végső megroppanásának történetét látjuk, azaz a ráció teljes kikapcsolását érhetjük tetten a film végső momentumában. Parker szereplőjével együttérez a néző, de eddig a pontig mégsem tudja követni. Többek között talán már azért sem, mivel a madár nem rendelkezik olyan humanoid tulajdonságokkal, mint egy majom, egy kutya vagy egy macska. Végtagjai, életkönyezete más, mint az emberé. Nehezebb vele azonosulni, mint az emberhez jobban hasonító emlősökhöz. Némi idegen organizmus, ám mégis emberközeli élőlény. A mindennapjaink része.

Hisz eleve van olyan, aki elfordítja fejét, ha egy Hrabal által írt jelenetben kitekerik egy galamb nyakát. (Apropó: milyen állat az, amelyik 360 fokban maga is el tudja forgatni a fejét?) Gondoljunk itt *Az én kis falum* című Menzel-filmre. Ez a Bán János által játszott figura, Otik számára felér egy gyilkossággal. Én madárfóbiásként is megértem a madarak pátyolgatását. Teljes beleérzéssel Ken Loach gyerek szereplőjével vagyok, mikor is hazaviszi, életben tartja és a későbbiekben tanuló tanítja egyetlen barátját, a sólyomfiókából felnövő madarat a *Kesben*. Barry Hines filmre vitt írása ugyanis megkapó. De képtelen vagyok igazán a gyermek Billy Casper bőrébe bújni vagy akár eljátszani valami hasonló szerepet, mint David Bradley tette azt belülről jövő profizmusával. A természettől elidegenedett lény lévén nincs szoros kapcsolat az embertől távolabbi más biológiai lényekkel. A város, ahol ugye lassan „a madár se jár”, az otthonom. Ez a fajta ipari környezet pedig valószínűleg nemcsak engem tesz neurotikussá, hanem az itt ételment kereső madarakat is. Kettőnk fájának neurózisa pedig inkább ellenségességet csíhol, mintsem azt, hogy barátságos szimbiózisban éljünk a gyárkémények füstje alatt.

A madárfóbiás amúgy is kerüli a madarakkal való találkozást. Még csak filmen sem szívesen lát a fentiekhez hasonló alkotásokat. Érdekes módon direkt a madarakra kiélezett filmek csak elvétve akadnak egy-egy filmes repertoárjában. Ahhoz, hogy ilyen lássunk, a történetnek ki kell vezetnie bennünket a mából. Az ősi kultúrák idejébe vagy oda, ahol nem óra, hanem a nap és a hold méri az időt.

